

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ:

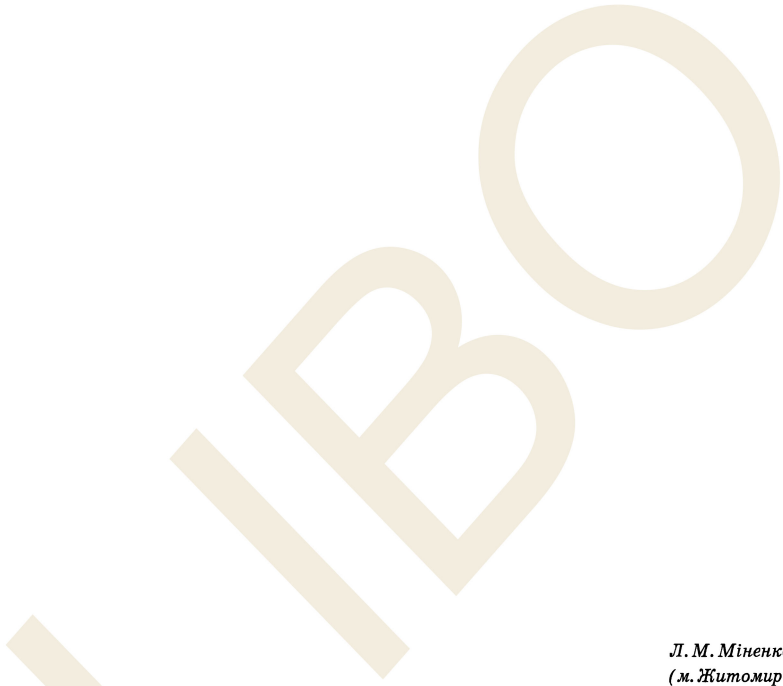

історія

і

сучасність

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

*Л. М. Міненко
(м. Житомир)*

Пейзаж у ліриці О. Ольжича

Серед великої плеяди діячів культури України, яких ми упродовж кількох останніх років відкриваємо для себе, значне місце належить Олегу Ольжичу. Ми пізнаємо його як письменника, вченого-археолога, політичного діяча, державотворця. Відкриваємо, пізнаємо і радіємо, що на нашій землі зріс такий багатограний талант, такий чистий “кришталь серед кам’яного вугілля буденності”, з такою глибиною філософського осмислення багатовікової історії свого народу, з таким нестримним бажанням бачити його вільним і щасливим.

Незвичайність, неординарність О. Ольжича впадала в очі всім, кому доводилося зустрічатися з ним у житті. Він вирізнявся серед інших нездоланністю духу, саможертвоністю у боротьбі за ідею української державності.

Самовпевненість, рішучість до самозабуття, педантична самокритичність, високий рівень освітньо-культурних інтересів вишліфували О. Ольжича-письменника, культурознавця, історика, піднесли його на рівень національної еліти, на рівень найбільш освічених постатей в історії України.

Наше зацікавлення творчістю О. Ольжича має цілком конкретний предмет—визначити роль природи у його поетичній творчості. Перегортаючи сторінки книги “Незнаному воякові”, що є нині повним зібранням творів О. Ольжича, ми відчиняємо двері у новий, непізнаний досі і нетрадиційний світ його поезії.

Вірші О. Ольжича не можна сприйняти одразу, вони не піддаються усвідомленню без підготовки, без багаторазового прочитання окремих рядків, без заглиблення у філософське світосприйняття автора. За кожним рядком стоїть ознака доби, правдива і гірка до болю, “...це поезія високої культури,— стверджує Микола Неврлий,— вона вимагає від читача певної ерудиції, знання історії, філософії, мистецтва...”

О. Ольжич—лірик. Його лірика—філософська, громадянська—це його життєва позиція, погляди на минуле, на сучасне України.

Епізодичні ж штрихи інтимної лірики, а пейзажної особливо—це той фон, який допомагає читачу усвідомити громадсько-політичну позицію автора, розуміння ним явищ дійсності. О. Ольжич дуже тонко відчував, розумів і любив природу. Він не був з нею на “ти”. Можливо, саме тому “його очі весь час випромінювали із себе загадкове сяйво безмежної і безастережної віри у вічну красу, що знаходиться в природі...”, згадує його дружина Катерина Білецька.

Перші поетичні рядки з’явилися, коли авторові було всього вісім років. З приходом весни, весни-цариці, як оптимістичне “усе цвіте, усе цвіте і щастя наповнює серце” підлітка, читаємо у мініатюрі “Весна”, але тут же поряд він бачить, як “вмирають корови голодною смертю” (“Корови”), “чудеснії вітці в загоні стоять, забиті, голодні—паркани ідуть.—І страх... наводить на чулі серця”. Різкий контраст зелені навкруг, щастя у серці—і голодної смерті, ще не людей—тварин, але—голодної. Тонке розуміння по суті ще дитиною буття. І в цьому розумінні вже біль, вже тривога. На фоні прекрасної природи особливо загострюються соціальні негаразди сучасної йому України. І це вже добре бачить і розуміє юний О. Кандиба. Ось інша пейзажна замальовка із його ранніх творів. Авторіві вже 15 років.

*Зима панує над селом...
Дніпр морози закули,
Він вирватись не може
Завмерло все... І тільки вдень...
Як сонце веселіше гляне,
Зі сну встає життя нове...
Отак мій край...*

У вдалому використанні паралелізму зображення природи і суспільства (краю) проступає невимовний біль ліричного героя за тяжке ярмо народу, що мовчить, за “край, де панують вороги”. І водночас мріє надія на вибухи повстання, що пророкують час світання.

У іншому вірші (без назви) знову вкрита першим снігом, “мов ковдрою товстою”, “промочена, понура обшарпана спить матінка-земля”. Таке тепле і ніжне “матінка” і така буденно на перший погляд незнаважлива “понура, обшарпана земля”, яка немовби задубіла, “спить у ліжку, а не в могилі”. Любов і вболівання, надія і тривога звучать у рядках поезії. Поет вірить—“перший струмінь пронесе”. І встане вже тоді вона—яка прекрасна. В земній мантиї, в квітчастому вінку!

Збірка “Рінь”, 1935 рік—письменникові—28. За плечима—високий, професійний рівень археолога, перший досвід опору сваволі польських властей, глибокі розмірковування про сталінське варварство, що прикривалося тезами про відродження й оновлення людськості, про торгашівську демократію Заходу. Безсонними ночами визріла у серці, у душі ідея створити самостійну державу, яка і врятує український народ.

У поезії нової збірки—автор крізь жореткий прошарок ріни, сухої і сірої, відчуває “силу вод рвучку” “і різкість вітру”. Оновлення прийде, вірить ліричний герой, якими б не були холодні вітри історії, бо “зітхає земля по зливі”. “Наше плем’я не є велике”,—констатує автор та “лев пругастий”, “загнуті ікли” заховалися в пожовклих травах.

Особливими настроями пройнятий цикл поезій “Полісся”. Знаємо з коротких біографічних розвідок життя О. Ольжича, що з рідного краю, де народився, вперше усвідомив себе як особистість, О. Ольжич виїхав, коли йому виповнилось 15 років. Та протягом короткого життя він виношував думки про край, де “на осяяних схилах сон-зілля голубіє”, “вигинається небо над шумом соснових корон”, про “бори золоті”, про землю, що тільки пестить, п’янить, вагітніє і родить”, і кожному гілочку млюстю наливає “охмеллий тетрюк”.

Які неповторні образи постають перед нами. У них—чуття краси у буденному, надзвичайна художня зіркість. Ця замріяна краса поліського краю дає снагу, буждує порив вперед, загострює патріотично-національні почуття.

О. Ольжич тонко відчуває красу рідної природи, художнім словом уміє намалювати яскравий пейзажний малюнок:

*І вогкий вітер дужими грудьми
Співає на моїм мечеві...*

*Зайнявся ранок, вечір зажеврив—
Горить червоно понад нами порох.*

Та ці скупи пейзажні штрихи не оптимістичні, вони не викликають у читача захоплення. Форма “кам’яних, пророчих, суворих” О. Ольжичевих віршів викликає милування прекрасним пейзажем. Він поставив природу, її образи на службу—передавати настрої і почування часу, нестримного руху вперед.

Як згадає друг О. Ольжича, соратник по боротьбі Марина Антонович, у нього була характерна особливість його вдачі, яка мимоволі відбилася і на його поезії. Мав він дуже тонку і чутливу інтуїцію, умів розуміти інших з півслова. Та цього він вимагав і від інших, підносячи їх до свого інтелектуального рівня. Звідси така лаконічність вияву думки, поетичної уяви, чітка окресленість образу, маломовність. деталі пейзажу в поезії О. Ольжича влучно, образно і страшно віддзеркалюють трагізм ситуації, невимовного болю:

*Місяць спадає на обрій,
Корчиться ночі хмара...
Гори здригнулись глибоко
Крикнули глухі ліси*

Ці слова “корчиться”, “здригнулись”, “крикнули” вже несуть муку, біль. І він приходить, бо

*Венулась земля під тілами,
Зойкнула жінка в шапці... (“Світанок”).*

*Дужа обважніла, як жорна,
В полоні страшного і злого
Земля благодатна і гарна*

Де решти знесилила ноги. (Із циклу “Залізо”).

В жодному із віршів поета не йдеться про щастя. На думку О. Ольжича, не той час, щоб думати про особисте щастя. Найвищою благодаттю для нього є просто спокій:

*В моєму серці врочисто розцвів
Мій білий, мій сліпучо-світлий спокій.*

У природі О. Ольжич шукає ті образи, які найточніше передають його власні почування, настрої його сучасників. Найхарактернішими є образи неба, вітру, землі. Небо у О. Ольжича то шовкове (“як шовкова у грудях туга”), то оксамитове (“чом так в грудях оксамитно-смутно”), то синьо-золотне після бою, бо блакитно-зелене все у чеканні бурі.

Таким же рішучим постає у поезії і образ вітру, який “напинає рогожі вітрил”, “розпалений, шалений, жижий, кладе пшениці”, “напина дерева і опалєє лица і уста”. Його спостережливий погляд вихоплює з оточуючого світу промінь, що падає з-посеред верховіть, а його незвичайна фантазія, уява цей промінь шматком бурштину визнає. Він бачить і чує, як “заячать ворота, наче лебеді”, як сховалось равликом місто, січе його дощ, січе, відчуває, що у млосній тузі до моря розквітлого день нижче й нижче схляється буде...”

Сумом, тугою за рідним краєм—Україною сповнений вірш “Присвята”. Цей сум розливається синьою сутінню у покоях “обнімається за журбою”, бо в уяві зринає образ бурякового вечора над смутними луками.

Поет повертається до нас. Його творчість, як і його громадсько-політична та наукова діяльність, ще стане предметом детального вивчення. І сьогоднішня конференція підтвердження цьому. Поезія О. Ольжича—це те джерело, до якого сьогодні мусимо припадати, щоб вчитися мудрості віків, щоб сповнюватись повагою до свого першородства, щоб навчатися осмислювати вагу кожного слова, щоб просто бути людиною.

*О. Ольжич. Незнаному Воякові-К., 1994.
О. Ольжич. Цитаделя духа-Пряшев, 1991.*

Череватенко Л. Я камінь з Божої праці. // О. Ольжич. Незнаному воякові-К., 1994.-С.351-424.